

сти напичени съ цвѣта; видѣхми и много, които бѣха открити отъ много то дѣждове или бѣха изровени отъ кучетата; нѣ при всичко това пакъ бѣха напичени съ цвѣта. Видѣхми и глави да се търкалятъ по земата прѣдъ врати и по зидове съ цвѣта по тѣхъ, а пакъ нѣмаше кой да ги зарови. Видѣхъ една глава половина заровена, съ лице то нагорѣ, и съ очити гледаше сърдито на синюто небо, и съ една китка турена на устата; нѣ на по-голѣмата частъ отъ тѣя трунове и кости нѣмаше кой да погледне. Отъ 8 до 10 хиляди жители, што те ималъ Батакъ, сега на-дали са останали до 1200—1500 души. Тѣи нѣматъ мотики да ископають гробишта, нито сила иматъ да копають, та да закопають жрѣвити. А зашто турската власть да ги не закопае? Ако почитате турската власть, тѣя ште ви отговори, че ги те заровила и че са останали за зараване оште малко.

Отъ всичкити звѣрски гроби и страшни работи, што са извършили турцити, клането въ Батакъ те най-страшното! Отъ всичкити бесчовѣчни работи, што са направили турцити, най-лудата и най-глупавата те, дѣто са оставили тѣлата да лежатъ и да се търкалятъ по пѣтиштата цѣли три мѣсеца; нѣ и това те направено съ цѣль; тѣи никога не са мисляли, че европейцити ште дойдатъ да си заврѣтъ носѣтъ и въ това село, отстранено отъ пѣтътъ така, та кинически казовали, че тѣя христѣане не са достойни за зараване, и нека ги изадатъ кучетата.

Говорихми съ мнозина отъ селанети, и нѣмахми срѣдце да распитовами за подробности на тѣхната история, ограничихми се просто да распитами за изгубеното число отъ всяка челядь. Може да нѣма другъ способъ да се даде една по-добра идеа за страшний характеръ на клането, и пѣтътъ по който цѣли челяди са исчезнали отъ свѣтътъ. — Ако попиташъ: „Колко души бѣше вашата челядь?“ Отговарятъ ти: „десетъ.“ „Колко останаха?“ „Двама.“ „Колко бѣше вашата?“ „Осмь.“ „Колко оставатъ?“ „Троица.“ „Колко бѣше вашата?“ „Петнадесетъ.“ „Колко оставатъ?“ „Петъ.“ И така напѣтъкъ отъ челяди, които са били отъ петъ до двадесетъ души, днесъ са останали отъ единъ до петъ души. — Една стара жена дойде при насъ, като си удреше рѣцѣтъ, и плачеше по оный твърдъ начинъ безъ сълзи, за който вече говорихъ, и когато на успокоихми, поисквахми да ни каже историята си; каза ни, че имала троица хубавци синове, Георгий, Иванчо и Стоянъ, и тримата били оженени за хубави и послушни жени, Райка, Стоянка и Анка, и тѣя всички имали дванадесетъ хубави дѣчица, Ангелъ и Драганъ, Георгий и Иванчо, Летка, Асѣнь, Богданъ, Стоянъ, Тонка, Гинка, Марийка и Райка, та всичката челядь заедно имала деветнадесетъ души, които живѣли въ сѣштата къшта. Отъ всичката тѣя цвѣтушта челядь, отъ ядри и хубави синове, отъ послушни снахи, и отъ дванадесетъ хубави дѣчица, останала само тѣя сирота баба. — Всичкити до единъ са исклани звѣрски. Отъ тѣя цвѣтушта челядь, останалъ те само тоа безжизненъ и извѣхналъ пѣнь, и сиротата стара жена сѣдна и се удреше по главата и викаше та плачаше страшно.

Една друга стара жена ни каза за вуйка си Благоя Христосковъ, единъ почитаемъ патриархъ отъ голѣмий старъ типъ. — Той ималъ петина синове женени, които имали помежду си всичкити двадесетъ и седмь дѣца, та цѣлата челядь заедно съ жени ти и съ дѣцата, които живѣли подъ единъ покривъ, възлизала на тридесетъ и деветъ души. — Отъ тѣя голѣма челядь днесъ са останали само осмь души.